Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Manuale parochialium sacerdotum

[Köln], [um 1492]

Manuale curatorum [...]

urn:nbn:de:bsz:31-293399

Visual Library

Manuale curatoꝝ

Quoniā ex quoꝛundā
ſimpliciū ignoꝛātia ſacerdotū aliqñ q̄dā ſunt q̄ vergere
pñt in ſuaꝝ ⁊ aliaꝝ ꝑiculū aīaꝝ. Hoc eis ſub bꝛeuitate
notauim⁹ Nō vt ipi occaſione iſtoꝝ in aliq̊ obligent̄ de
nouo. ſed vt his q̄ agere debent ſimpl'r infoꝛmentur

Capl'm ꝑmum de ſancta ſynodo

Sacerdotes igit̄ ad ſanctā ſynodū pꝛofecturi debent aduertere
vtrū aliq̄ in ipoꝝ ꝑrochūs ſint infirmi. ⁊ eos (anteq̄ȝ iter arripi-
ant) viſitare. ⁊ facere circa eos qḋ faciendū eſt ꝑ eoꝝ aīaꝝ ſalu-
te. Venientes aūt ad ſynodū honeſte ⁊ religioſe dn̄t ſe in oībus habere.
⁊ hoſpitia honeſta petere. vt de laudabili ꝯuerſatōe edificari valent h̄
videntes ⁊ deū in ipis gloꝛificare. Si q̄s āt illoꝝ (q̄ dn̄t ſynodo intereſſe
aliq̄ vꝛgēte ncc̄itate ꝓpeditus) venire nō potuerit. nihilomin⁹ ſollicit⁹
ſit ⁊ intent⁹ ꝙ ꝑ aliquē diſcretū de his q̄ interfuerūt ſynodo acta ſyno-
di ſibi referant̄. Ingreſſi aūt ſynodū taȝ ſermonē q̄ȝ alia q̄ ibi dicuntur
auſcultare dn̄t tranq̄lle pacifice ⁊ q̄ete. ⁊ mādata ibidē facta etꝫ diligē-
ti ſollicitudine memoꝛit̄ retinere. ⁊ tp̄e debito executōni mādare. ⁊ q̄uſ-
q̄ȝ ep̄s exeat (niſi vꝛgēs cogat neceſſitas) de ſynodo nō exire

Capl'm ſcd'm de ſacramento baptiſmatis

Baptiſmus ꝓ oīa alia ſacra cū honoꝛe maxīo ⁊ reuerētia ſtꝫ cele-
bꝛanda ⁊ cū magna cautela. maxie in ꝓlatōne verboꝝ. in q̄bus
tota vis ſacri ꝯſiſtit. vt cū aliq̄s baptiſat dicat. Ego baptiſo
te in noīe p̄ris ⁊ filij ⁊ ſpūſſancti. Debent etiā laici a ſacerdotib⁹ inſtrui
ꝙ in neceſſitatis articulo pñt ⁊ debent baptiſare. q̄ȝ caute integre et di-
ſtincte pꝛedicta verba. ſcȝ ego baptiſo te ⁊c̄. debeāt expmere in vulgari
ſuo. Coniuges aūt (q̄ infantem ꝓpꝛiuȝ in tali periculo bona fide bapti-
ſauerint.) poterint nihilominus poſtea intrepide matrimonio ſuo vti
Itē poſtq̄ȝ infantis caput natum fuerit. ſi de moꝛte timēs obſtetrix vel
alia perſona baptiſet eū. fundendo ſuper caput eius aquā dicens Ego
baptiſo te in nomie patris. ⁊c̄. hunc credimus eſſe baptiſatum. Si au-
tem manus vel aliquod membꝛum pꝛius naſceretur ⁊ baptiſaretur. nō
credimus in hoc caſu baptiſmum eſſe perfectum. Interrogandus au-
tem eſt laicus a ſacerdote. qui in neceſſitate paruulum baptiſauit. ſi ba-
ptiſando omnia verba iſta. ſcilicet. Ego baptiſo te in nomine patris et
filij ⁊ ſpiritusſancti plene expꝛeſſerit in latino vel vulgari. Si auteȝ par-
uulus ſit a laico debito modo baptiſatus. tunc ſupꝛa ſacrum fonteȝ eſt
a ſacerdote criſmate in vertice inūgendus ſine immerſione ⁊ pꝛolatōne
pꝛedictoꝝ verboꝝ. ſcȝ ego baptiſo te ⁊c̄. ſunt tñ oīa alia que ibi ſolēt
fieri diligenter explenda. Si vero dubiū fuerit vtrū ꝑuulus ſit baptiſa-
tus. tūc p̄ſbiter immergendo pueꝝ debet dicere in hūc modū. Si bapti-
ſatus es non rebaptiſo te. ſed ſi non es baptiſatus. ego baptiſo te in no-
mine patris et filij ⁊ ſpiritusſancti. Ad leuandum puerum de ſacro
fonte pauci autem patrini ſufficiunt. vtpote duo vel tres. et vnus in cō-
firmatione. propter impedimenta matrimonij. Quia iſta duo ſacra-

menta ſūt adeo valida ꝙ ſm canones impediūt matrimoniū ꝯtrahen
dū. ⁊ dirimūt iā ꝯtractū. Et qm̄ ſm canonicas inſtitutōes poſtꝗ̄ cō
iuges ſūt vna caro effecti. altero eoꝝ de baptiſmo pueꝝ eleuāte. alter ſi-
mil'r (licet eū nō eleuet) ſit patrinus. ſufficit ꝙ alter illoꝝ infantē teneat
in baptiſmo. Paruuli aūt ꝗ̄ cito fieri pōt deferendi ſūt ad eccl'iam bap
tiſandi. nec ꝓpter patrinos aliunde forſitan ꝯgregādos vl' aliis de cau
ſis eſt eoꝝ baptiſmus deferēdus. ne ob longā morā abſqꝫ baptiſmo ali
quo caſu moriaꝛ. Criſmalia vero infantiū munda habenda ſūt et noua.
⁊ tam magna. vt in ipſis puer total'r inuoluaꝛ. ne alii panni lineanꝛ. q̊s
matres eoꝝ non debēt retinere. ſed ad eccl'iam deferant qn̄ ꝑmo miſſaꝫ
auditure ſūt puerperii tēpore ꝯſummato qꝛ ſolūmodo in eccl'ie vſum de
bent cedere. ob baptiſmalis ſacramēti reuerentiā. Sacros aūt fontes
debent ſemꝑ tenere ꝑſbiteri coopertos ⁊ ſera firmatos. ⁊ eoꝝ aquā fre
quenter innouare. vt ipſius aque corruptio deuotōem cuiuſpiam nō di
minuat aut etiā ſcandalizet. Sacrū criſma cū oleo bn̄dicto dꝫ ſub dili-
genti cuſtodia clauis cuſtodiri. ſicut ſtatuit Innocētius tercius in con
ſilio generali. Illi vero (q̇ in die cene vel al's mittunꝛ ad eccl'iam cathe-
dralem vbi ſacrū oleū vel criſma petiꝛ) mūdi ⁊ honeſti dn̄t eſſe. ne ſcꝫ in
digni ſint res tā ſacras deferre ⁊ ſecuri ne in aliq̊ ſacramētis hmōi abu
tantur. Et ſint diſcreti. vt ſciāt diſcernere vbi criſma ſeu oleū ſit ponē
dum. ⁊ ꝗ̄ caute in via ⁊ in hoſpitiis ſit ſeruandum

Capl'm tercium de ſacramento confirmationis

Acerdotes aduentū epi viſitātis ꝑſcientes dn̄t corā epo po-
pulū ⁊ illos maxie) q̇ ipſius cōſilio indigēt) ad audienduꝫ vbuꝫ
dei ⁊ ꝯfirmatōem ſuſcipiendā ꝯuocare. Adulti vero (q̇ ꝯfir-
mādi ſūt) dn̄t ꝑus ꝯfiteri. ⁊ portare ſecū bendellos mundos ⁊ latos. ⁊
eos iā ꝯfirmati ad min⁹ ꝑ triduū die ac nocte deferre. nec criſma poſſit
aliis pānis tangi. Bendellis aūt ⁊ fronte lotis in tali mūdo loco ⁊ ho-
neſto aq̄ fundēda eſt. vbi neq̄at ꝯculcari. Oēs aūt ſi fieri pt dn̄t hoc ſa-
cramentū ieiuni recipe. ⁊ nō dn̄t ſuſcipe niſi ſemel. Et ꝙ ꝑuuli nō meri
to ꝯfirmanꝛ. donec habeāt memoriā ꝯpetentē. ne ꝓceſſu tꝑis an ſint cō
firmati ignorātes ſe faciāt denuo cōfirmari. Veruntn̄ quos epi bapti
ſant ſtatim poſt baptiſmū cōfirmant. Quapropter de his iaꝫ adultis
(q̇n ſint confirmati) non conuenit dubitare. Etiam in confirmatione
poſſunt (qui volunt) ſibi nomina mutare

Capl'm quartum de ſacramento altaris

Acerdos miniſtrās qn̄ euangeliū legere dꝫ bn̄dictōem petere
dꝫ ab epo ſi pn̄s fuerit. Et ꝙ hoſtia ſit integra ⁊ abſqꝫ macula
⁊ ꝙ vinū puꝝ ⁊ ſine fecib⁹ dꝫ attēdere diligēter. ⁊ ne aquā omit
tat. De hac vero ſufficit infundere in calicē vnā guttā quā infundꝫ Si
āt aquā infundere (qđ abſit) ſacerdos amiſerit. debꝫ ꝗ̄cito aduerterit
aquā apponere. dū tn̄ hoc faciat an̄ ꝯſecratōeꝫ. Si vero ꝑacta ꝯſecra-
tione hoſtie nec vinū nec aquaꝫ inuenerit. dꝫ ſtatim vtrūqꝫ infundere et
tūc incipiēte ſacerdote a Simili mō ⁊c. ſūt more ſolito cetera ꝓſequēda
Matutinas aūt ⁊ ꝑmā dꝫ ſacerdos legere anteꝗ̄ celebrat. An̄ abſolu
tionē aūt ſacerdos nō debet celebrare ſi ſciēter excōicato cōicauerit nō

confeſſo. In numero aũt collectaꝝ in miſſa dicendaꝝ ⁊ p̄fationũ. ⁊ mō ſe habendi ad altare ⁊ hmōi congruit. vt ſue cathedrali eccl'ie p̄ſbiter ſe ꝯformet. Decet etiā vt clericus in miſſa miniſtrās. vel qui legit epl'am cappa clauſa vel ſuppellicio ſit indutus. Si q̄s vero p̄ſbiter demoniacus (qđ deus auertat) furioſus lunatic⁹ vel morbū caducū patiēs aut leproſus efficiať. celebrare nō debet vlteri⁹ epo incōſulto. Noꝝ aũt ſolus demoniac⁹ ſm q̄ſdam doctores añ plenam liberatōem nunq̄ꝫ debꝫ miſſam celebrare. Scđm alios vero in nullo tp̄e etiā ſi plene fuerit liberat⁹ Furioſus q̄ꝫ ⁊ lunatic⁹ ⁊ q̄ morbū caducū patiunť (ſi iſte paſſiones eis raro accidant. ⁊ abſq̄ꝫ ſpume eiectione ac vocis ꝯfuſe emiſſiōe poſſunt de ſui epi licentia celebrare. ita tñ ꝙ iuxta ſe habeant aliuꝫ ſacerdotē. q̄ cepta officia ſuppleat ſi ipi defecerint. ⁊ ſi ad terram collidātur. Si aũt eis freq̄nter accidāt iſte paſſiones. vl' etiā raro. ſed cū ſpuma et voce cōfuſa. debent oīno ceſſare ab officio miſſe Leproſus tñ q̄ꝛ incurabilē morbū hꝫ poſtq̄ꝫ de lepra ei⁹ ꝯſtiterit celebrare non dꝫ. Porro ſi poſtq̄ꝫ ſacerdos inceperit. Te igiť ⁊c. ſanguis ꝑ nares eius eruperit. vel alius hmōi caſus ei acciderit. ponat ſignū de cera ſup dcōem quaꝫ dicebat qñ caſus ille ſibi accidit. Ceſſante vero ſanguine. naribuſq̄ꝫ cū manib⁹ ſub ſilētio lotis. ad ſignū cere redeat. ⁊ ꝓcedat. mutatis tñ p̄us veſtimētis ſacerdotalib⁹ ⁊ pāno altaris. ſi q̄ ſint ſup quos ceciderit ſanguis eius. Si aũt ꝓpter hmōi ſanguinis eruptōem ipe moreretť. poſſet alius ſacerdos explere qđ iſte dimiſerat inexpletū a ſigno in q̊ p̄mus dimiſerat inchoando. Cū aũt dicit ſacerdos Qui pridie q̄ꝫ pateretur ⁊c. pollicē ⁊ indicē vtriuſq̄ꝫ manus cū palla altaris tergat. Qui poſtq̄ꝫ hoſtiā ſup altare acceperit eam in altū nō eleuet. donec dixerit. Hoc ē enim corpus meū que verba diſtincte deuote ⁊ attente ſunt ꝓferēda. In fractione vero hoſtie cauendū eſt ſacerdotib⁹ ne digitis niſi pollice ⁊ indice tangat eam. Poſt ſumptionē dnici corpis bis vinū ſup digitos ⁊ calicē eſt ſumendū. ne aliq̄d de ſacramēto poſſit in ore p̄ſbiteri vel in calice remanere. ⁊ tunc ſi fieri pōt ab expuendo eſt aliq̄ꝫtulū abſtinendum Alioq̄n in tali loco expuendū eſt qui ſit mūdus ⁊ honeſtus vbi ſputuꝫ nequeat ꝯculcari. Sane ſi muſca vel aranea ceciderit in calicē. ita ꝙ vix ſine vomitu aut corpis periculo ſumi poſſit. ſumatur ſanguis ⁊ aranea eijciať in vaſe mūdo. ⁊ vino ſup ipam fuſo abluať. ⁊ ablutio a ſacerdote vel ab alio bonā cōſciam hñte ſumať. ⁊ poſtea aranea vel muſca in ſacrario cōburať Uerum ſi quid de ſanguine dñi ceciderit ſup corporale vel pallā aut ſup ſacrū aliqđ indumentū ſugenda eſt ꝑs ſanguine tincta. ⁊ diligētiſſime abluenda. ⁊ ablutio p̄ma ⁊ ſcđa a ſacerdote ſumēda eſt. alie vero in ſacrario ſunt fundēde. Pars aũt panni p̄dicti (q̄ ſanguine xp̄i tincta eſt) ſm q̄ſdam abſcindēda eſt. ⁊ ſicut iā dcm̄ eſt lota ꝓ reliquijs eſt reſeruāda. ⁊ ſup illā ſcriptura hmōi ꝯſuenda eſt. Sup pannū iſtū cecidit ſanguis dñi nr̄i ihu xp̄i. Si aũt ſup aliud indumentū vl' pānum bñdict⁹ ceciderit ſanguis xp̄i. ſugať ꝑs tincta ⁊ abluať. ⁊ ablutio ſumať a ſacerdote vt ſup̄. ⁊ illa ꝑs tincta in ſacrario cōburať. Si vero in terram vel lignū vel lapidē ceciderit. lingendus radendus ⁊ extergēdus eſt locus ille. Et pannus in aliq̊ loco abſcondito reponendus eſt.

Calix aūt poſt miſſam eſt p̄ āno inuoluēdus. quē nō tractēt miniſtri al-
taris (q̄ nō ſunt ſubdiaconi) manu nuda. Ampulle vero in miſterio al-
taris decētes ⁊ operculū hn̄tes integre ſunt habēde. ⁊ mūdiſſime reſer-
uande. q̄s eſſe ligneas nō decet. ⁊ ad vinū tenēdum cupreas eſſe nō cō-
uenit. ne in ipis aliq̄tenus corrumpat̄. Altari vero magna dꝫ exhibe-
ri reuerētia. maxime aūt qn̄ miſſaꝝ ſolēnia celebrant̄ ob reuerentiā ſal-
uatoris ibidē cū angelis indubitāter exn̄tis q̄tiēſcūqꜫ miſſaꝝ ſolēnia
a p̄ſbiteris celebrant̄. Cetr̄ꝫ in altari (in q̄ ara eſt enormiter fracta) ce-
lebrandū nō eſt ep̄o incōſulto. Altaria vero portatilia dn̄t eſſe tā mag
na vt calix ⁊ hoſtia totalr̄ collocari poſſint ſup ea. ⁊ nō ſup lignū ſi in ip
ſo altare hmōi ſit ſigillatū. Debēt etiā altaria mūda a telis aranearuꝫ a
puluere ⁊ ab aliis imūdicijs ꝯſeruari. Nō em̄ decꝫ ſordes aut indecētia
negligere. q̄ etiā dedecēt in nō ſacris. Etiā altaria decēter ſꝫ ordinan-
da ſm̄ eccl'ie facultatē. Ornamēta quoꝫ eccl'iaꝝ nō niſi vſib9 eccleſiaſti
cis ſꝫ applicāda. Sunt etiā (poſtqꜫ nimis vetuſta fuerint) cōburēda.
Lintheamina qꜫ altaris ⁊ indumēta ſacerdotalia mūda ⁊ integra ſꝫ
hn̄da. p̄cipue corꝑalia ⁊ palle. Nec āt ſine appoſitione pannoꝝ non tm̄
ſel'in anno. ſed q̄tiens cōuenit in vaſe mūdo ad hoc (ſi fieri p̄t) ſpecial'r
deputato lauāda ſꝫ ab aliq̄ virgine honeſta vidua vel matrona. Cor-
poralia lauāda ſꝫ a p̄ſbiteris tm̄ vel clericis in vaſis ad hoc deputatꝫ.
Quid ſi aliq̄ neceſſitate vrgenti impediēte ad plenū lauari non poſ-
ſint ab aliq̄ muliere. Rn̄detur ꝙ p̄mo ſacerdotes lauent ea cū aqua ſa-
crario infundēda. Deinde tradāt ea alicui de mulierib9 ſupdictis lauā
da Porro q̄dem in ramiſpalmaꝝ. ⁊ deinde ꝑ totā illā hebdomadaꝫ
affectuoſe ⁊ attente ꝑpl'm eoꝝ ammoneāt ſacerdotes ne in die paſce cō
municēt in aliq̄ pctō mortali exn̄tes. nec etiā in volūtate peccati morta
lis. q̄ ſiq̄dem eſt mortalis. In die vero paſche inſtāter et diligēter ꝑpl'm
inducāt ne cū impetu ⁊ feſtinatōe. ſed mature tempeſtiue humil'r ac de
uote accedāt ad dn̄ici corꝑis ꝑcipiendū ſacramētū Congruū eſt etiā
⁊ ſecurū. cū cōicauerit ipe ꝑpl's. vt vinū ei (vbi ꝯmode ſtat) ad parūper
bibendū porrigat̄. ne aliq̄d de ſacramento in ore eius valeat remanere.
Spm aūt corpus dn̄icum in loco eminēti decenti honeſto et mundo. et
ſub claue ſpeciali. vel locetur in pixide mundiſſima ⁊ honeſta. ⁊ ſm̄ fa-
cultatem eccleſie precioſa. ⁊ debet taliter cuſtodiri ne ad illud manus te
meraria extendi valeat ad aliqua nepharia exercenda. In predicta ve-
ro pixide pannulus mundus ⁊ albus eſt habendus. vt ſacramentū mi-
nutie poſſint cautius adunari ⁊ loco ⁊ tempe ſumi Debent preterea
ꝓchiani a preſbiteris ammoneri. vt vbicunqꜫ deferri vident corpus
chriſti ſtatim iunctis manibus ⁊ flexis genibus debitam et deuotam
ei exhibeant reuerētiam ſuppliciter adorando quod cū ſacerdos defert
ad infirmum caute reuerēter mature ⁊ deuote debet ferre dicendo pſal
mos aut canticum graduum vel'hmōi. ⁊ cuꝫ lumine ⁊ aqua bn̄dicta et
cāpanula ꝓcedētibus. vbi ⁊ qn̄ ꝯmode poteſt obſuari

Capl'm quintū de ſacramēto cōfirmationis

Diligenter debet attēdere ſacerdos ꝙ ꝓrochiani ſui om̄es etatē
habētes ad minus ſemel in anno ꝯfiteantur. Sacerdotes autē

audiendo confeſſiones humili vultu ⁊ oculis ad terram defixis audi⸗
re debent ⁊ precipue mulierem. Et monere confitentē confiteri integre
atq̄ pure. alioquin ei dicat confeſſionem non valere ad ſalutem. Inte⸗
gra autem ideo dicimus. quoniā vnicum peccatum mortale volunta
rie retētum ſufficit ad eternā damnatōem. Cauere autem debent ſacer
dotes ne confeſſiones duoꝝ ſimul audiant. nec confeſſionē alicuius eti⸗
am metu mortis reuelēt Sciendum eſt ꝙ ꝗ peccatum in penitentiali
iudicio detectum reuelauerit. nō ſolum a ſacerdotis officio deponēdus
eſt. verū etiam ad agendum ꝑpetuam pn̄iam in artum monaſterium eſt
detrudendus Sacerdos autem (a quo ꝓrochianus ſuus petit licen
tiam confitendi alŕ ſacerdoti diſcreto) debet concedere. ne licētia nega⸗
ta occaſio fiat ei remanendi in peccato. Debent etiam ſacerdotes eē
cauti. ne pn̄iam iniungant mulieribus coniugatis. ꝓpter quaꝫ viri eas
ſuſpectas habeant de violatione thori maritalis. In confeſſionibus
eſt etiam ſacerdotibus cauendum. ne aliquid exigant pro ipis audien⸗
dis ne pauperes oblationē non habentes a confeſſione occaſione huius
rei retrahantur Item miſſe celebrande non ſunt pro pn̄ia niſi preſbi⸗
teris iniungēde. vt in hac parte omnis ſpes auaricie deuitetur. ſed alio
modo ſunt iniungende pn̄ie faciēde. Cauendum eſt etiā ſacerdotibꝫ
ne a peccatis ep̄o reſeruatis aliquē abſoluant. niſi ſuꝑ hoc habeant licē⸗
tiam ſpecialem. ſed tales caſus reſeruēt illis qui habent ep̄i poteſtatem

Quoniā autē multi ſūt nimis rudes ſuis confeſſionibꝫ faciendis. ⁊ iō
inſtruendi ſunt publice ab eorum ſacerdotibus in ꝓncipio quadrageſi⸗
me. quomō ſit cōfeſſio faciēda. videlicꝫ vt cum humilitate et reuerentia
ad ſacerdotiū accedant. ⁊ flexis genibus iunctis manibus ⁊ capite ve
lato ſi mulieres ſūt. ꝯfiteanť in hunc modū. Cōfiteor deo ⁊ beate marie
virgini ⁊ om̄ibꝫ ſanctis ⁊ tibi pr̄i. q2 peccaui nimis in tali ⁊ in tali pctō.
⁊ taliter ⁊ totiens ⁊ in tali loco. necnon in tali tp̄e. ⁊ ꝑ tot coadiutores.
Mulieres vero ſūt inſtruēde ne an̄ faciē ſacerdotis ſed ad latus eius ſe
collocēt. ne in faciē videāt. q̄s cū audiūt cōfeſſores. tā honeſte religioſe
⁊ tā ſancte dn̄t eas audire. ne pi̅ celeſtis (ꝗ videt in abſcondito) in aliq̄
offendať. Inq̄rentes aūt p̄ſbiteri de pctis curā dn̄t diligēter adhibere ⁊
cautelā inq̄rendi ſtudioſe. et ſigillati vicia vſitata. inuſitata vero niſi a
longe. ⁊ ꝑ aliquā circūſtantiā. ſic vt exꝑtis viciū illud (de q̊ cōfiteť) deť
materia cōfitendi. inexꝑtis vero nō deť occaſio intelligēdi ꝗd ſit hm̄ōi
pctm̄ Item ad audiendū cōfeſſiones eligēdus in ecclia locus tā cōis
⁊ patēs vt ab oībus poſſit videri cōfeſſor. ne de loco ſcꝫ ſuſpecto ſcāda
lum aliq̄d aut ſuſpitio oriatur Cauendū eſt ꝯfeſſoribꝫ. ne a confiten
te querāt nomia ꝑſonaꝝ cum q̄bus peccauerit. ſed circunſtantias tm̄ q̄
faciunt ad grauatōem peccati. quia ſine his de peccati quātitate bn̄ iu
dicare non poſſit. Poterunt autem in peccatoꝝ inq̄ſitionibus iſto mo⸗
do procedere. niſi habeant pre manibꝫ meliorem De ſuperbia ſic. Fe
ciſti aliquid vľ dixiſti aliquid pro laude ſeculi habenda vľ pro honore ſe
culari. Placuit tibi vanus ornatus in capite tuo. aut in veſtibus. aut
equitatura. ſicut ſunt coronule de floribus. aurifrigium. calcaria. pec⸗
toralia deaurata. et hm̄ōi vanitatem habentia. Impugnaſti ſcienter

ſungant his q̄ peccata ſua nolunt dimittere. ne in uanū cōfidant de ve/
nia ſi eis nō penitētibus pnīa iniungat̄. Veruntamē talibus eſt conſu
lendū. vt interim faciant quicq̄d boni pnt̄. vt deus eos ad pnīam illu/
ſtrare dignetur Sane cōfitētes pia viſcera geſtare dn̄t. ſcḋm q̄ dn̄s de
derit exēplo beati Ambroſij. de q̄ legit̄ q̄ q̄tienſcunq̄ illi aliq̄s ob ꝑcipi
endā pnīam lapſus ſuos ꝯfeſſus eſſet. ita flebat vt ⁊ ipm̄ flere cōpelle/
ret Q̄m aūt ſordes alienas diluere et ꝓprias negligere. aut languores
alioꝝ curare ⁊ ſe abſq̄ cura relinq̄re nō expedit neq̄ decet. omnes ſa/
cerdotes dn̄t ad minꝰ ſemel in anno ſuo ep̄o aut eiꝰ penitētiario aſſig/
nato. aut etiā alijs autoritatē ep̄i in hac ꝑte hn̄tibus integre ꝯfiteri. cū
alij ſacerdotes curā aiaꝝ nō habētes abſoluēdi eos nō hn̄t ptātem niſi
in vrgētis neceſſitatis articulo. Licet em̄ oēs ſacerdotes (cū in p̄ſbite/
ros ordinant̄) claues ligādi ſuſcipiāt ⁊ ſoluendi. habent tn̄ eas ligatas.
donec ep̄s ſuus ſoluat eas. aut curā aiaꝝ ꝯmittendo. aut aliter licentiā
indulgēdo Item nō dn̄t credere ſacerdotes q̄ niſi de licentia ep̄i non
pn̄t ꝓ voluntate ſua ſibi eligere cōfeſſorē. q̄ nō hꝫ curā animaꝝ. q̄ꝛ hoc
ſolū ep̄is ⁊ q̄buſdam alijs p̄latis exēptis ius concedit. ꝓpter hoc ſi vo/
lunt q̄ abſolutio facta ab alijs valeat. dn̄t petere licentiam a ſuis ep̄is
vt poſſint alteri plenarie cōfiteri Sane q̄ petūt ab ep̄is penitētiarios
ſibi dare. petāt ꝓuidos ⁊ honeſtos. Noui aūt p̄ſbiteri curati anteq̄ ꝑ/
rochianoꝝ ſuoꝝ ꝯfeſſiones audiāt. rogent aliū ſacerdotē prouidū diſ/
cretum ⁊ exercitatū in ꝯfeſſionibus audiēdis. q̄ eos in eis diligenter in
ſtruat ac informet. Caueant aūt ſacerdotes ne in cōfeſſione quā faciūt
an̄ altare nominēt aliq̄d graue aut turpe pctm̄ in ſpecie. ſicut eſt fornica
tio. pollutio ꝑticipatio cū excōicato. ⁊c̄. ſꝫ ſolū in genere nominēt pctā.
dicēdo ſic vel ſi. ia Cōfiteor deo celi ⁊ beate marie ſemꝑ virgini ⁊ om
nibꝫ ſanctis ⁊ tibi pr̄i vel fratri. q̄ꝛ peccaui nimis cogitatōe loquutiōe ⁊
oꝑe omiſſione mea culpa. Ideo p̄cor te ora ꝓ me. Et rn̄deus dicat Mi
ſereat̄ ⁊c̄. Non dn̄t etiā cōfidere q̄ hmōi cōfeſſio liberet eos ab aliq̄ pec
cato mortali. niſi in p̄uata cōfeſſione cōfiteantur illud.

De ſacramento ordinis Caplm̄ ſextum

Clerici poſtq̄ ordines recipiāt ab ep̄o vel eius penitētiario in
foro penitentiali plene cōfiteant̄ ⁊ diſcrete. ne forte indigne ac/
cedētes ad ordines ex ſimplicitate aut ignorātia irregulariter
ordinent̄. Scire etiā debent q̄ nullus ordinādus eſt niſi a ꝓprio ep̄o. vel
de eius licētia ab alio. q̄ ſi cōtra factū fuerit ab aliq̄. non dꝫ exequi offici
um ordinis ſic ſuſcepti. quouſq̄ fuerit cū eo diſpenſatū. Caueāt autē
clerici ne indigni ad ordines accedāt. q̄ꝛ de vita ⁊ honeſtate clericoꝝ et
ſcientia diligens inq̄ſitio debet p̄mitti. ne cecus cecū ducendo tam duc
tor q̄ ductus in foueam mortis cadant Preuideāt igit̄ ordinādi ne im
pedimentū aliq̄d patiant̄ quo minus poſſunt canonice ordinari. ſicut ē
excōmunicatio. nō ſolum maior. ſed etiam minor. vel defectus nataliū
aut libertas. vel morbus caducus. ſeu lepra ⁊ hmōi. vt ſymonia in ordi
ne. homicidiū. bigamia ⁊c̄. Quādo autē diaconi in p̄ſbiteros ordinan
di ſunt induti ⁊ coram ep̄o induto ordines celebraturo ꝯſtituti. capel/
lanus. vel alius (cui ꝗ̄ ipſe preſul iuſſit) manus eorum diligenter intus et

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

exterius debet reſpicere ſi in ipſis aliquod indecens habeāt aut enorme
quod ipſos celebrantes poſſet poſtmodum impedire. quod ſi habuerit
ordinari non debent.

De ſacramento matrimonij Capl'm vij.

Clamdeſtina matrimonia id eſt ſine pluriū idoneoꝝ teſtiū ⁊ de
nunciatione debita cōtracta. ſub pena excōmunicationis peni
tus inhibentur. Sub pena excōmunicatōis ⁊ ſuſpenſionis ſacer/
dotibus inhibetur. ne mulierē (cuius vir abſens eſt) p̄ſumat alteri ma
trimonialiter copulare. donec certiſſime de morte viri per teſtes idone/
os conſtet. Idem ſeruandū eſt de viro cuius vxor abſens eſt. Huic eti
am pene ille ſubijciendus eſt. qui vxorem leproſi alicuius ipſo viuēte al
teri viro. ⁊ ille etiam. ꝙ aliquos ante annos nubiles. id eſt anteꝗ̄ vir q̄/
tuordecim. ⁊ mulier duodecim habeat annos. abſ ꝗ licētia epi preſume
ret copulare. Sacerdotibus etiam inhibetur. ne aliquos (niſi trina ꝓ/
clamatione premiſſa in tribus diebus dominicis vel feſtiuis) matrimo
nialiter p̄ſumat iungere. nec in gradu (quē ius canonicū prohibet) con
iungāt. Hoc aūt vltimū diſtrictius eſt obſeruandū. Gradus aūt con
ſanguinitatis doceant parrochianos ſuos ſacerdotes taliter computa
re. Fratres ſunt p̄mo gradu. filij duoꝝ fratrum (ꝙ alicubi dicunt cog/
nati germani) ſunt in ſcđo gradu. Filij duoꝝ cognatoruꝫ ſunt in tercio
gradu. Horum autem filij (quos vulgus tercios cognatos appellat)
ſunt in quarto gradu. Inter iſtos non eſt matrimoniū legitimū niſi cū
eis per ſedem aplicam diſpenſet Ubi notandū ꝙ in quoto gradu cō
ſanguinitatis attinet mihi aliquis. in eodem gradu affinitatis attinet
mihi vxor eius. vel quelibet alia quā ipē carnaliter cognouit.. Itē no
randum ꝙ inter compatrē ⁊ commatrē ipius. ⁊ inter patrinū ⁊ filiolaꝫ
vel inter filios carnales patrini. ⁊ illam quaꝫ ipē de ſacro fonte leuauit.
vl' inter filios carnales alicui⁹. ⁊ illā quā ipēmet baptiſauit non eſt legi
timū cōnubiū. niſi ſumm⁹ pontifex diſpēſauerit cū eiſdē Porro ſi in cō/
putatōe graduū dubitatio aliq̄ emerſerit cōſulere dn̄t ſup hoc ſacerdo
tes ep̄m anteꝗ̄ in m̄rimonio ꝯtrahēdo vlteri⁹ ꝓcedat Itē ſub pena
excōicationis ꝓhibere dn̄t. ne alter cōiugū ad religionē tranſeat. niſi de
licentia alteri⁹ cōiugis. ⁊ autoritate ꝓprij epi. Prohibet aūt in ꝯſilio la/
teranen̄. ſub pena ſuſpēſionis. ne aliq̄s pro bn̄dictione nubentiū vel exe
quijs mortuoꝝ vel ꝑ alijs ſacramētis pecuniā extorq̄re p̄ſumat. vel fi/
deiuſſores exigat. vel ꝓpter hoc fictitia impedimēta opponat. iuxta illō
qđ dicit dn̄s in euāgelio. Gratis accepiſtis gratis date. Debēt tn̄ a ꝑ/
rochianis (q̄bus cōmiſſa ſt̄ ſacra) pie ꝯſuetudines obſeruari. ⁊ ſunt ꝑ
ep̄m ꝯpeſcēdi. ꝙ malicioſe nitunt laudabilē cōſuetudinē imutare. Non
debet aūt ſacerdos aliq̄s in hm̄ōi caſib⁊ ius dicere. ſed apud ſupiorē de
ponere querelā. ⁊ libere ⁊ abſq; difficultate cōferre eccl'iaſtica ſacramen
ta Itē mulieri ſcđo nubēti nullus ſacerdos bn̄dictōem impēdere dꝫ.
qꝛ cū in p̄mo matrimonio fuerit bn̄dicta non eſt bn̄dictio iteranda. niſi
loci conſuetudo aliter obſeruaret. Item quādo aliquis de contrahē
do matrimonio fidem dedit alicui mulieri. nullatenus coniungat eum
ſacerdos matrimonial'r alteri mulieri. etiā ſi p̄mam nō cognouerit car

naliter. niſi aliquod aliud eſſet euidēs impedimentū canonicū inter pri-
mos ꝓpter qđ non poſſent legitime copulari. Si autē de impedimento
an ſit legitimū dubitet. ep̄s ꝯſulatur. Uerū qm̄ ꝓpter teſtiū falſitatē cō
tingit interdū vera ⁊ legitima cōnubia illegitime ſepari Cauēdum eſt
oīno ne cā diuortij corā aliq̄ ventulet niſi corā ep̄o. vel corā alio de mā
dato eius ſpeciali Itē pſbiteri pluries in anno mulieres coniugatas
monere dn̄t in eccl'ia ne vota faciant atq̄ viroꝝ ſuoꝝ cōſenſu. et etiam
maxime debent p̄cauere de illis votis. que poſſent inter ipſas et viros
ſuos diſcordiam ſeminare

De ſacramento extreme vnctionis Capl'm. viij.

D ſacramentū extreme vnctiōis moueāt ꝓpl'm ſacerdotes. vt
oēs tam diuites q̄ȝ pauperes ip̄m qn̄ graui laborāt infirmitate
petant ⁊ deuote ſuſcipiant. q2 ſicut dicit beatus Jacobus apo-
ſtolus. per illud peccata venialia dimittuntur. ⁊ quādoq̄ȝ alleuiatur in
firmus. ⁊ quādoq̄ȝ etiam ad veram cordis contritōem ⁊ ad eterni gau
dij conſideratōem p eam incitatur. Doceāt autem populū ſacerdotes
hoc ſacramentum poſſe licite iterari in aliqua infirmitate. de qua mor-
tis periculum timeatur. ⁊ poſt ſuſceptum licite ad opus coniugale redi
re ſi ab illa infirmitate conualuerit Illud autem diſtricte preſbiteris
eſt cauendum. ne diaconos ad audiendas infirmorum cōfeſſiones mit
tant. cum ipi abſoluendi eos non habeant poteſtatem. tamē abſenti ſa
cerdote dyaconus infirmū viſitare poteſt ⁊ ad veram cordis contritio
nem inducere. ⁊ ſi in eo viderit verā penitentie ſigna ⁊ magnam volun
tatem confitendi ⁊ ꝯmunicandi ſi ſacerdotem p̄ſentem haberet. poteſt
⁊ debet eum confortare ⁊ ſpem ſalutis firmam dare. non obſtante ab-
ſentia ſacerdotis. q̄ȝ cito autem ſacerdos venerit feſtinet infirmū viſita
re. eius confeſſionem auditurus. ⁊ ei ſacramētum domici corporis de-
laturus. Infirmū autem in extremis laborātem ⁊ digne penitentē ab
omībus peccatis ⁊ excōmunicationib3 abſoluat ſacerdos. ⁊ ei nullam
penitentiam iniungat ſed dicat eidem. q̄ ſi de infirmitate cōualuerit ad
ſacerdotem feſtinet. ⁊ tunc ei penitentia competēs iniungat. ⁊ ſi excom
municatus erat ad illum (qui eum excōmunicauerit) dirigatur (qui ſe
illi vt iuri pareat repſentet. quod vt faciat. debet ab eo ſacerdos (q̄ eū
in extremis abſoluit ſufficientem recipere cautionem. Quodſi infirm9
obierit excōmunicatus carebit eccleſiaſtica ſepultura. licet penitens ſit.
donec p excōmunicatorem ſuum abſoluatur. ⁊ tunc de mandato ipius
(niſi aliud obſiſtat impedimentū legitimū) poteris in cemiterio ſepeli-
ri. Cum autem anima multa precioſior ſit corpore. prouideat ſacerdos
ne aliquis medicorum. vel aliqua mulier ſortiga pro corporali ſanitate
aliquid egroto conſulat quod in eius anime periculum conuertat. Sa
cerdos vero audita morte parochianoꝝ ſuorum. eos ſtatim abſoluere
debet. dicendo De profundis cuȝ collecta Inclina. ſi vir fuerit. vel cū
collecta Queſum9 dn̄e. ſi mulier fuerit Mulieres quoq̄ȝ in partu mor
tue ſcindant. ⁊ hoc ſi infans viuere credatur.

De negotijs officijs clericorum.
Capitulum. ix.

Sciant aũt omnes ſacerdotes ꝙ Innocentius tercius in conſi-
lio generali. de vita ⁊ honeſtate clericoruz ordinauit in hũc mo-
dum. Clerici officia vel negotia ſecularia non exerceant inhone-
ſta. Mimis ⁊ ioculatoribus ⁊ hiſtrionibus non intendant. ⁊ tabernas
prorſus euitent. niſi forte cã neceſſitatis in itinere conſtituti. Ad aleas
non ludant. vel taxillis. nec hmõi ludis interſint. Tonſurã habeant cõ-
gruentem ⁊ ſe in officijs eccl'iaſticis ⁊ in alijs bonis ſtudijs exerceãt di-
ligenter. Qui ſi beneficiati ſunt. aut in ſacris ordinibus conſtituti clau-
ſa deferant deſuper indumenta. nimia breuitate vel longitudine nõ no-
tanda. Pannis rubeis vel viridibus. necnon manicis ſeu ſotularib⁹ cõ-
ſuticijs aut roſtratis, frenis, ſellis. pectoralibus. calcaribus deauratis
vel aliam ſupfluitatem vel vanitatem habentibus non vtantur. neqꝫ
cappis manicatis infra eccleſiam non vtant. Cultellum cuꝫ cuſpide nõ
deferant. nec comã nutriant niſi iuſti cauſa timoris. Fibulas vel corri-
gias auri vel argenti ornatum habentes non ferant. Nec annulos. niſi
qbus competit ex officio dignitatis. nec cuphias lineas. Porro nego-
tia ſecularia non agant. ſicut dicit conſilium magũtinenſe. nec munera
iniuſta accipiant vel dant. Contẽſiones. lites rixas in placitis ſeculari-
bus non faciant. excepta defenſione orphanoꝝ ⁊ viduarum. Turpis fa-
cti vel verbi ioculatorem vel iocum ſecularem non diligãt. In delicijs
velle viuere. gulam. ebrietatem. pondera iniuſta vel menſuras habere
canes ⁊ aues ſequi ad venandum. ⁊ omnibus ⁊ quibuſlibet cauſis ſup-
fluis caueant intereſſe. que omnia ⁊ his ſimilia miniſtris altaris inter-
dicimus. De quibus ad Thimoteũ ait apoſtolus. Nemo militãs deo
implicat ſe negotijs ſecularibus. vt ei ſeruiat cui ſe probauit. Etiam
ſub pena ſuſpenſionis officij ⁊ beneficij omnibus ſacerdotibus et cleri-
cis in ſacris ordinibus conſtitutis inhibetur ne aliqua occaſione vel ne-
ceſſitate in domo ſua vel alibi teneant ſeu habeant mulierem. aut freqn-
tent loca vbi ſunt mulieres de quibus eſt ſuſpicio habẽda. quia inde po-
pulus ſcandaliſaret. Incumbit autem archidiaconis archipſbiteris ⁊
decanis ruralibus. vt ſic delinquentes epĩs denuncient ⁊ accuſent. vt
animaꝝ ſtrages (quam ipſi faciunt ⁊ facto ⁊ ſcandalo) ꝑ eoruꝫ ꝓuiden-
tiam euitetur. Item inducit ſupradictus Innocentius in conſilio gene-
rali vt caſte viuere ſtudeant vniuerſi preſbiteri in ſacris ordinibus con-
ſtituti. ⁊ ab omni libidinis vicio ſe precaueant. maxime illo ꝓpter quod
venit ira dei in filios diffidentie. quatenus in ꝯſpectu omnipotẽtis dei
puro ⁊ mundo corde valeant miniſtrare. Si quis tamen hac de cauſa
ſuſpenſus preſbiter celebrare diuina p̄ſumpſerit. non ſolum eccl'iaſticis
beneficijs ſpolietur. verum etiam pro duplici culpa perpetuo deponat.
Si quis vero concubine ſue publice (que propter fornicatiõem quam
cum ipſo commiſit excõmunicata eſt) auſus fuerit carnaliter commiſce-
ri. ipo iure eſt excõmunicationis vinculo irretitus. Unde Grego. p̄pa.
ix. Si concubine publice clericorum eccl'iaſtice cenſure diſtrictione no-
tentur. eoſdem concubinarios non eſt dubium ſententia maioris excõ-
municationis inuolui. q̄ poſt latam ſententiam cõmunicat in codeꝫ cri-
mine criminoſus. Et ſciendum eſt. ꝙ in iſta ⁊ in qualibet alia maioris

excōmunicatōis ſententia clerici ordines ſuſceperint. vel in ſuſceptꝫ ſa-
cris ordinibus miniſtrauerint. irregularitatē incurrūt. ſuper quā non
(niſi ꝑ ſedem aplicam poterit diſpenſari Laborare debent etiaꝫ pro
viribꝫ ſacerdotes ne clerici vel laici publice habeant in ſuis parrochijs
cōcubinas. Et ſi poſt trinam admonitōem non ceſſauerint. tam ipe ꝙꝫ
ipa ab ingreſſu eccl'ie (donec dimiſerint) arceant Nullus em̄ clericus
debet dictare vel ſcribere vel ꝓnunciare ſnīam ſanguinis. vel litteras ꝓ
vindicta ſanguinis deſtinandas dictare. nec vbi exerceant intereſſe. nec
domū ſuſpectā (niſi cum grauibꝫ ꝑſonis ⁊ famoſis) intrare Itēꝫ nul
lus ſacerdos habere debet curam duaꝝ eccl'iaꝝ. quaꝝ vna ſufficit com
petenter. niſi dependeat ab altera. vel niſi cum diſpenſatōe ſedis apl'ice
Nullus aūt ſacerdos habens curā animaꝝ debꝫ eſſe vicarius in parro
chia aliena Itē ſacerdotes vicarijs alterius dioceſis indigentes an-
teqꝫ eos ad officiū ſacerdotale admittant. licentiā ab epo obtinere de-
bent. qui (niſi lr̄as teſtimoniales epi ſui exhibeant) non debent admit-
ti. Officiū diurnū ⁊ nocturnum dicere debent ſacerdotes diſtincte et
apte. inqꝫtum dn̄s dederit. ⁊ deuote ſm̄ vſum eccl'ie cathedralis. ſic eti
am clerici in ſacris ordinibus cōſtituti orare tenent. Item dr̄ Inno-
centius tercius. ꝙ eccl'iaꝝ queſtores (quoꝝ qdem abuſiones nōnullas
in ſua predicatōne ꝓponunt ⁊ interdum errores) admitti ꝓhibem⁹. niſi
ſi per aplicas. vel dioceſani veras teſtimoniales lr̄as. et tunc eis dicere
debent ꝙ nihil populo ꝓponant niſi indulgentiā eoꝝ. ſi quā forte habēt.
vel ꝑ illius loci preſbiterū (ſi qſtor ad alias eccl'ias ire voluerit) poterit
indulgentiā p̄dicare ⁊ elemoſynā colligere. quā ſi forte ſacerdos college
rit abſqꝫ diminutōne queſtori reſtituat. ne a ſummo iudice furti iudicio
condēnet. nec petat aliqd ꝓ labore. ſed ſit dn̄s merces eius. Itē que-
ſtores non ſtꝫ permittēdi miſſas ſuꝑ archas celebrare. quoꝝ etiam litte
ras inſpicere debent ſacerdotes ſtudioſe. ne in ipſis aut ſigillo aliq ſit
falſitas ſubordinata. ⁊ ſi inuenta fuerit non eſt recipiendus queſtor. ſed
falſitas huiuſmodi epo eſt intimanda Item ſacerdotes (niſi velint)
queſtoribus neceſſaria non tenent miniſtrare. niſi eps expreſſe in litterꝫ
ſuis hoc mandat. Attendere debent inſuꝑ attentiſſime ſacerdotes ne
predicationes clamdeſtine fiant in parrochijs eorundeꝫ. hoc em̄ repro
bat dn̄s in euangelio dicens. Ego palam locutus ſum in mundo. ⁊ in
occulto locutus ſum nihil. quas ſi forte (quod deus auertat) in parro-
chia ſua inuenerit. laborare debet pro viribus qꝫtocitius extirpare. et
nihilominus epo nunciare factum. Ipſi etiam ſacerdotes per ſanctam
conuerſationem ⁊ predicationem populo ſuo pro viribꝫ preſint. vt ſic ⁊
verbo predicent ⁊ exemplo. Alioquin vltionem diuinam debēt admo
dum formidare. Ait em̄ dn̄s ad Ezechielem ꝓphetam. Fili hominis
ſpeculatorem dedi te domui iſrahel. Audiens ergo ex ore meo ſermo-
nem annunciabis et me: Si me dicente ad impium morte morieris. et
non fueris locutus vt ſe conuertat impius a via ſua. ipſe impius in ini-
quitate ſua morietur. Si aūt annunciante te ad impium vt a vijs ſuis
ꝯuertatur ⁊ non fuerit cōuerſus a malicia ſua. ipſe in iniquitate ſua mo
riatur. porro tu animam tuam liberaſti, ſanguinem autem eius de ma-

nu tua non requirant

De immunitate ecclíarum. ⁊ rerum ad eas pertinentium Ca. x.

Upellectilia ſacerdotum. ⁊ etiam aliorum. aut carnes aut horrea vel arche (niſi ad tenendum libros vel pannos aut veſtes eccleſie) minime ad mitti debent. niſi propter hoſtiles incurſus. aut incendia repentina. vel propter alias neceſſitates vrgentes. quibus ceſſantibus res in loco priſtino ponende ſunt Item non ſunt habendi in eccleſijs matricularijs. ita ꝙ poſſent iure hereditario officium huiuſmodi poſtulare. Item nullus in cimiterio debet edificare. nec domos dirutas iterum reformare eſt permittendum Item laborare debent ſacerdotes pro viribus. ne in cimiterijs vel eccleſijs choree ducantur: quia ſicut dicit beatus Auguſtinus. Melius eſt in diebus dominicis arare ⁊ fodere. ꝙ̄ choreas ducere. Illud autem tanq̄ venenum ſymoniace prauitatis eſt omnino cauendum ne illi (quibus eccleſie conferuntur) eas cum noui cenſus impoſitione aut veteris augmentatione. vel qualibet diminutione iuris capellanie ſuſcipiat. ſed in priſtina libertate dimittat. Sacerdotes quoqꝫ omnes eccl'ie ſue redditus in miſſalibus ſuis ſcribere debent Item nullus res eccleſie ſibi commiſſe mobiles vel immobiles alienare debet. ſed ſi ſunt aliqua alienata inquantum fieri poterit debet reuocare. Nullus etiam renunciare debet eccleſie ſue niſi in manu epiſcopi. Item curare debent eccleſiarum rectores ne modum nouum repetendi decimas. primitias. oblationes. procurationes vel alia eccleſie iura inueniant. vel laicis imponant abſqꝫ licentia epiſcopi vel mandato. ſed modus in parrochia probatus ⁊ vſitatus a ſingulis obſeruād' eſt. Itē ſinguli ſacerdotes ſigillū habere dn̄t cū q̊ ſigillēt. vt de citatōib' ⁊ āmonitōib' ⁊ alijs ꝑ eos factꝫ neq̄ant dubitari.

De obſeruatione ieiuniorum Capitulum xi

Acerdotes populum inducere debent. vt omnes etatem habentes legitima obſeruent ieiunia pro ſuis viribus ab eccleſia inſtituta. Sicut eſt ieiunium quadrageſime ⁊ quatuor tēporum. ⁊ vigilia natalis domini. ſancti Johannis baptiſte ſancti Laurentij. Aſſumptionis beate Marie virginis. Omnium ſanctorum apoſtolorum. maxime illorum qui his verſibus continentur. Petrus et Andreas Jacobus cum Symeone iudas. Ut ieiunem' nos ammonet atqꝫ matheus. Ab hoc ieiunio excipitur vigilia beati Johannis euangeliſte. qui infra natale domini eſt. et Philippi ⁊ Jacobi. qui infra ſolennitatem paſchalem accidit. Eſt etiam commendabile ⁊ ſalutare in aduentu domini ieiunare illis hominibus. quib' dominus dedit ſalutem ⁊ voluntatem. Sanctorum quoqꝫ vigilie (quorum feſtiuitates in ſecundam feriam accidunt) non ſunt in die dn̄ica. ſed in ꝑcedenti ſabbato ieiunande. Monere dn̄t etiam ſacerdotes parrochianos ſuos. non tn̄ cōpellere. vt laudabilē ꝯſuetudinem quarundaꝫ dyoceſium imitantes in quarta feria ⁊ in ſabbato (niſi in neceſſitate vrgenti vel in ſolennitatib' precipuis) ab eſu carnium abſtineant. ⁊ etiam in aduentu. Illi quoqꝫ qui nec voto nec regulari abſtinentia ſtꝫ aſtri-

cti.in ſexta feria (ſi in ea natalis domini euenerit) carnibus veſci pñt
Si quis autem dominica prima quadrageſime carnes oua vel lactici-
nia comedere pſumpſerit (quod quidam ſortilegi in anime ſue periculũ
magnum facere referuntur) durius corrigantur

De feſtiuitatibus Caplm xij.

Solennitates obſeruande ſunt iſte videlicet. Natalis domĩ cuꝫ
tota ebdomada. Circunciſionis epiphanie domini. Et etiã fe-
ſtiuitas Annunciationis beate Marie. Et feſtum inuentiõis
et exaltationis ſancte crucis. Et ſanctum paſcha cum tribus ſequenti-
bus diebus. Aſcenſio domini. Dies penthecoſtes cum tribus dieb⁹
ſequentibus. Feſtum ſancti Johannis baptiſte. Et omnium apoſto-
lorum. Sancti Laurentij. Sancti Michaelis. Omnium ſanctorum.
Sancti Martini. Feſtum patroni eccleſie. ⁊ dedicatõnis ipſius. ⁊ om-
nes dies dominici De aduentu autem domini ſciendum ꝙ ſemp pri-
ma eius dominica eſt illa que proxima eſt feſto ſancti Andree apoſtoli
ſiue ante ante ſiue poſt. ſiue in ipſo euiſdem apoſtoli feſto ſi dominica fu-
erit. Unde verſus Andree feſto vicinior ordine quouis. Aduentum
dñi pma colit feria. Si cadit in lucem dñi celebrat ibidem

De biſexto. Caplm xiij.

Sciendum eſt ꝙ in anno biſextili cõputantur ſup. vi. Kalẽdas
marcij. vbi eſt littera. s. duo dies. ⁊ in vltimo celebratur feſtuꝫ
ſancti Mathie apli. vñ⁹. Biſextum ſexte martis tenuere ka-
lende. Poſteriori die celebrant feſta mathie

De die paſche Caplm xiiij.

De die paſche ſciendum eſt. ꝙ ſemp celebratur in dominica ter-
cia lunationis ipſius. que primo occurrit none poſt nonas mar-
cij. vñ verſus Poſt martis nonas luna primordia qras. Eius
lux terna. domini prebet tibi paſcha. prebet inquã ſiue ſit annus biſex-
tilis ſiue non. Tercia vero lux domini dicitur hic tercia dominica predi-
cte lunationis. que ſcꝫ occurrit de nouo poſt predictas martij nonas.
Si autem vis ſcire an preſens annus ſit biſextil' vel non. diuide annos
ab incarnatione domini per quaternarios. quibus diuiſis ſi nihil rema-
net indiuiſum. noueris annum pſentem eſſe biſextilem. Alioquin tot⁹
eſt annus poſt biſextum quot anni remanent. ſiue ſit vnus ſiue plures.
vñ verſus Si per bis binos domini diuiſeris annos. Qui fuerint ſu-
pra biſexti ſint tibi ſumma. Quem inuento plus nec minus eſſe memẽ-
to. Et nota ꝙ de mille ducentis ſexaginta annis diuiſis p quatuor ni-
hil remanet diuidendum. Unde anni (qui ex tunc ſunt vſq; ad annũ p-
ſentem) ſolũmodo diuidant. ⁊ clareſcit vtrũ pñs annus ſit biſextilis

De ieiunijs quatuor tempoꝝ Caplm xv.

De ieiunijs quatuor tpm tenendum eſt. ꝙ canonice celebran-
tur in quarta feria. que occurrit proxime poſt exaltationem ſan-
cte crucis. poſt feſtum ſancte Lucie. poſt dies cinerum. et poſt
diem penthecoſtes. vñ verſus. Poſt crux lucia cineres charíſmata dia
Ut det vota pia quarta ſequens feria. Ex his perpenditur ꝙ ſi duo
feſta memorata. ſcꝫ crucis. ⁊ ſancte lucie feria quarta eueneirt. nõ in ip-

ſa. ſed inſequenti feria quarta ſunt ieiunia celebꝛāda.

De ſententia excōmunicatōis Caplm xvi.

Bſq; litteris non debent credere ſacerdotes ſup excōicationi⸗
bus ferēdis vel abſolutōnibus ſciendis. Sententias vero ab.
epo vel eius officiali vel a iudicibus a ſede aplica tranſmiſſas
audacter ferre debēt. ⁊ latas diſtricte ſeruare. non ꝑcentes timoꝛe alicui
vel amoꝛe. cū cōpaſſione tn̄ eas denūcient. non tanq̄ malicioſi ⁊ emuli.
ſed vt patres. Illi aūt qui excōmunicatōis ſententiā ferunt diligēter at
tendant illud quod dicit Innocentius tercius in conſilio generali. Sa⸗
cro appꝛobante conſilio ꝓhibemus. ne quis in aliquē excōmunicatiōis
ſententiā (niſi competenti ammmnitiōe pꝛemiſſa ⁊ ꝑſonis ydoneis pꝛe
ſentibus. per quas ſi neceſſe fuerit poſſit ꝓbari monitio) ꝓuulgare pꝛe
ſumat. quod ſi cōtra p̄ſumpſerit etiam ſi iuſta fuerit excōmunicatōnis
cauſa ingreſſum eccleſie ꝑ menſum vnū nouerit ſibi interdictum. De h
etiam dr Innocētius quartus. Quiſquis excōmunicat dictis pꝛoferat
⁊ cām expꝛeſſe conſcribat. ꝓpter quā excōmunicatio feratur. Exēpluȝ
vero huius ſcripture tenetur excōmunicatoꝛ tradere infra menſem ex⸗
cōmunicato. ſi fuerit reqſitus. ſuper qua requiſitione fieri volumus in⸗
ſtrumenta vel litteras teſtimoniales confici ſigillo autentico ſigillatas
Siquis autem iudicum huius inſtitutionis temerarius violatoꝛ exi⸗
ſtat per menſem vnum ab ingreſſu eccleſie ac diuinis officijs nouerit ſe
ſuſpenſum. Et hec eadē in ſuſpenſionis ac interdicti ſententijs volu⸗
mus obſeruari. Caueant autē eccleſiaꝝ pꝛelati ⁊ iudices vniuerſi. ne p̄
dictam ſuſpenſionis ſentētiam incurrant. qm̄ ſi contigerit eos ſic ſuſpē
ſos diuina officia exequi . vt pꝛius irregularitatem non effugient. ſu⸗
per qua cū eis niſi per ſummū pontificem non poterit diſpenſari. Ut
autē penam pꝛedictam parrochiales ſacerdotes poſſint euadere. et ne
ꝓpter ſuſpenſionem ⁊ irregularittatē ſuperius memoꝛatas (quas in⸗
caute poſſint incurrere diuine laudis oꝛgana ſuſpendantur.) Caue⸗
re debent ſollicite ne aliquā ſententiam ꝓferant generalem vel ſpecialē
niſi cum magna deliberatione. ⁊ in caſu in quo liceat ſm formā debitaȝ

Demum ⁊ vniuerſos ⁊ ſingulos p̄ſbiteros in dn̄o depꝛecamur q̄⸗
tenus elemoſynas ⁊ iura pauperum ⁊ lepꝛoſoꝛum viduaꝝ ⁊ oꝛphano⸗
rum ⁊ aliarum miſerabiliū perſonarū conētur pietatis intuitu in parro
chijs ſuis pꝛo viribus ꝓmouere. Exēplo beati Silueſtri pape. de quo
in vita ſua legitur in hec verba. Nulla inops vidua. nullus oꝛphanus
indigens in tota vrbe rhomana poterat inueniri. cui⁹ nomen in ſua ma
tricula non haberet conſcriptum Sacerdotes autem ⁊ clerici curam
animaꝝ habentes tanto debent oīa ſup̄dicta ſuare diſtrictius. quāto
ex omiſſione alicui⁹ nō ſolum dei offenſam. ſed etiā ꝓpter hoc penā gra
uem infligendā a ſuis p̄latis poſſint non immerito foꝛmidare

Explicit manuale parrochialium ſacerdo
tum actum Anno domini. M.cc.lv.

eti. in ſexta feria (ſi in ea natalis domini euenerit) carnibus veſci pñt
Si quis autem dominica prima quadrageſime carnes oua vel lacticinia comedere p̄ſumpſerit (quod quidam ſortilegi in anime ſue periculū magnum facere referuntur) durius corrigantur

De feſtiuitatibus Caplm xij.

Olennitates obſeruande ſunt iſte videlicet. Natalis domī cuȝ tota ebdomada. Circunciſionis epiphanie domini. Et etiā feſtiuitas Annunciationis beate Marie. Et feſtum inuentiōis et exaltationis ſancte crucis. Et ſanctum paſcha cum tribus ſequentibus diebus. Aſcenſio domini. Dies penthecoſtes cum tribus dieb⁹ ſequentibus. Feſtum ſancti Johannis baptiſte. Et omnium apoſtolorum. Sancti Laurentij. Sancti Michaelis. Omnium ſanctorum. Sancti Martini. Feſtum patroni eccleſie. ⁊ dedicatōnis ipſius. ⁊ omnes dies dominici De aduentu autem domini ſciendum ꝙ ſemꝑ prima eius dominica eſt illa que proxima eſt feſto ſancti Andree apoſtoli ſiue ante ante ſiue poſt. ſiue in ipſo eiuſdem apoſtoli feſto ſi dominica fuerit. Unde verſus Andree feſto vicinior ordine quouis. Aduentum dñi p̄ma colit feria. Si cadit in lucem dñi celebraᷓ ibidem

De biſexto. Caplm xiij.

Ciendum eſt ꝙ in anno biſextili cōputantur ſuꝑ. vi. Kalēdas marcij. vbi eſt littera. s. duo dies. ⁊ in vltimo celebratur feſtuȝ ſancti Mathie apl'i. vñ⁹ Biſextum ſexte martis tenuere kalende. Poſteriori die celebranᷓ feſta mathie

De die paſche Caplm xiiij.

E die paſche ſciendum eſt. ꝙ ſemꝑ celebratur in dominica tercia lunationis ipſius. que primo occurrit none poſt nonas marcij. vñ verſus Poſt martis nonas luna primordia q̄ras. Eius lux terna. domini prebet tibi paſcha. prebet inquā ſiue ſit annus biſextilis ſiue non. Tercia vero lux domini dicitur hic tercia dominica predicte lunationis. que ſcȝ occurrit de nouo poſt predictas martij nonas.
Si autem vis ſcire an preſens annus ſit biſextil' vel non. diuide annos ab incarnatione domini per quaternarios. quibus diuiſis ſi nihil remanet indiuiſum. noueris annum p̄ſentem eſſe biſextilem. Alioquin tot⁹ eſt annus poſt biſextum quot anni remanent. ſiue ſit vnus ſiue plures. vñ verſus Si per bis binos domini diuiſeris annos. Qui fuerint ſupra biſexti ſint tibi ſumma. Quem inuento plus nec minus eſſe memēto. Et nota ꝙ de mille ducentis ſexaginta annis diuiſis ꝑ quatuor nihil remanet diuidendum. Unde anni (qui ex tunc ſunt vſqȝ ad annū p̄ſentem) ſolūmodo diuidanᷓ. ⁊ clareſcit vtrū p̄ñs annus ſit biſextilis

De ieiunijs quatuor tempoꝝ Caplm xv.

E ieiunijs quatuor tꝑm tenendum eſt. ꝙ canonice celebrantur in quarta feria. que occurrit proxime poſt exaltationem ſancte crucis. poſt feſtum ſancte Lucie. poſt dies cinerum. et poſt diem penthecoſtes. vñ verſus. Poſt crux lucia cineres chariſmata dia Ut det vota pia quarta ſequens feria. Ex his perpenditur ꝙ ſi duo feſta memorata. ſcȝ crucis. ⁊ ſancte lucie feria quarta eueneirt. nō in ip-

ſa.ſed inſequenti feria quarta ſunt ieiunia celebrãda.

De ſententia excõmunicatõis Caplm xvi.

Abſqȝ litteris non debent credere ſacerdotes ſup excõicationi/
bus ferẽdis vel abſolutõnibus ſciendis. Sententias vero ab.
epõ vel eius officiali vel a iudicibus a ſede aplica tranſmiſſas
audacter ferre debẽt. ⁊ latas diſtricte ſeruare. non ꝑcentes timore alicui
vel amore. cũ cõpaſſione tñ eas denũcient. non tanqȝ malicioſi ⁊ emuli.
ſed vt patres. Illi aũt qui excõmunicatõis ſententiã ferunt diligẽter at
tendant illud quod dicit Innocentius tercius in conſilio generali. Sa/
cro approbante conſilio ꝓhibemus. ne quis in aliquẽ excõmunicatiõis
ſententiã (niſi competenti ammnnitiõe premiſſa ⁊ ꝑſonis ydoneis pre
ſentibus. per quas ſi neceſſe fuerit poſſit ꝓbari monitio) ꝓmulgare pre
ſumat. quod ſi cõtra ꝑſumpſerit etiam ſi iuſta fuerit excõmunicatõnis
cauſa ingreſſum eccleſie ꝑ menſum vnũ nouerit ſibi interdictum. De h
etiam dt Innocẽtius quartus. Quiſquis excõmunicat dictis proferat
⁊ cãm expreſſe conſcribat. ꝓpter quã excõmunicatio feratur. Exẽpluꝫ
vero huius ſcripture tenetur excõmunicator tradere infra menſem ex/
cõmunicato. ſi fuerit reqſitus. ſuper qua requiſitione fieri volumus in/
ſtrumenta vel litteras teſtimoniales confici ſigillo autentico ſigillatas
Siquis autem iudicum huius inſtitutionis temerarius violator exi/
ſtat per menſem vnum ab ingreſſu eccleſie ac diuinis officijs nouerit ſe
ſuſpenſum. Et hec eadẽ in ſuſpenſionis ac interdicti ſententijs volu/
mus obſeruari. Caueant autẽ eccleſiaꝝ prelati ⁊ iudices vniuerſi. ne p
dictam ſuſpenſionis ſentẽtiam incurrant. qm̃ ſi contigerit eos ſic ſuſpẽ
ſos diuina officia exequi. vt prius irregularitatem non effugient. ſu/
per qua cũ eis niſi per ſummũ pontificem non poterit diſpenſari. Ut
autẽ penam predictam parrochiales ſacerdotes poſſint euadere. et ne
ꝓpter ſuſpenſionem ⁊ irregularittatẽ ſuperius memoratas (quas in/
caute poſſint incurrere diuine laudis organa ſuſpendantur.) Caue/
re debent ſollicite ne ali.juã ſententiam ꝓferant generalem vel ſpecialẽ
niſi cum magna deliberatione. ⁊ in caſu in quo liceat ſm formã debitaꝫ

Demum ⁊ vniuerſos ⁊ ſingulos ꝑſbiteros in dño deprecamur q/
tenus elemoſynas ⁊ iura pauperum ⁊ leproſorum viduaꝝ ⁊ orphano/
rum ⁊ aliarum miſerabiliũ perſonarũ conẽtur pietatis intuitu in parro
chijs ſuis pro viribus ꝓmouere. Exẽplo beati Silueſtri pape. de quo
in vita ſua legitur in hec verba. Nulla inops vidua. nullus orphanus
indigens in tota vrbe rhomana poterat inueniri. cuiꝰ nomen in ſua ma
tricula non haberet conſcriptum Sacerdotes autem ⁊ clerici curam
animaꝝ habentes tanto debent oĩa ſupdicta ſuare diſtrictius. quãto
ex omiſſione alicuiꝰ nõ ſolum dei offenſam. ſed etiã ꝓpter hoc penã gra
uem infligendã a ſuis p̄latis poſſint non immerito formidare

Explicit manuale parrochialium ſacerdo
tum actum Anno domini. M.cc.lv.

Curatorum

Sequitur de allocutione ſacerdotis ⁊ muti in inductōe ad ↄfi-
tendū Debet em̄ ſacerdos ꝓponere ei de dilectōe dei patꝛ.q̄uo
miſit filiū ſuū vnigenitū ꝓpter peccatores in mundū. ⁊ de cha-
ritate xp̄i.qualiter ꝑ peccatoribꝰ redimēdis mortuus eſt.ſpinis corona-
tus.lancea ꝑforatus.manibꝰ ⁊ pedibꝰ clauis affixus. Et cū in om̄ibus
diues eſſet ꝑ nobis pauꝑ factus eſt.vt nos inde ditaremur. Cōfiteaꝛ
vt mors xp̄i ſibi ꝓſit Itē xp̄s non venit ꝓpter iuſtos.ſed ꝓpter pecca-
tores. Item deus inquit Nolo mortē peccatoris.ſed magis vt ↄuer-
tatur ⁊ viuat Item ſi ↄfiteatur gaudium facit angelis dei. Item ↄfor-
tet cum negatio petri.ꝑſecutio pauli.peccatū marie magdalene.confeſ-
ſio latronis.adulteriū dauid. Qui tamē omnes (q̄uis grauiter pecca-
uerint) veniam ꝑ penitētiam obtinuerūt.facta confeſſione ſacerdos de-
bet inducere penitentē ad tria. Primo vt firmiter ꝓponat abſq̄ iuramē-
to vel voto vt de cetero abſtineat a peccato mortali.⁊ ab his que cōfeſ-
ſus eſt.⁊ precipue de luxuria. Scd̄o vt omnē rancorē dimittat ſi habeat
aliquem. Tercio vt ſi habet aliquid de alieno.vl̓ iniuriam fecit alicui q̄ſ-
citiꝰ poterit ꝑ poſſe ſuo ſatiſfaciat.⁊ ſi aliq̄d iſtoꝝ facere noluerit nō dꝫ
ei iniūgere penitentiam.ſed potius innoteſcere vt nō communicet:⁊ q̄
ſi ſic moreret̄ damnaretur. Cōſilium tamen poteſt ei dare vt nō ceſſet
a bonis opibus.vt dn̄s det ei cor melius penitens. Si vero iſta tria ve-
lit facere debet attēdere vtrū ſit in excōmunicatione vel nō. Si ſit in ex-
communicatione ⁊ ad eū non ꝑtinet:ad eum mittat ad queꝫ ꝑtinet. Si
vero poſſit abſoluere abſoluat cū diſciplina ⁊ pſalmo Miſerere. Si ve-
ro in minori excommunicatōe.ſolo verbo abſoluat ⁊ dicat Miſeriatur
tui deus. Quibus factis debet ei penitētiam iniungere quam poſſit por-
tare. Si vero eum inueniat in aliquo peccato quod ꝑtineat ad epiſcopū
mittatur illuc. Et ſi in aliquo caſu papali inuenerit eū mittat̄ ad papā

Caſus epiſcopo reſeruandi ſunt iſti

Incendiarij. Fractio voti:iniectōes manuū in parentes Homicidia
Mulieres necantes pueros vel aborſum ꝓcurantes. Stuprum moni-
alium. Inceſtus de parentela vel conſanguinea vel affinea Periurij pec-
catum. Peccatū ↄtra naturam. Sacrilegiū. Sortilegiū. Cū brutis

Iſti ſunt caſus papales

Omnis deuote debet veniam rogitare
A papa.feriens clerum.falſarius.vrens
Eccleſiam. Symon.audens celebrare ligatus.